

» Τοῦ ἀληθοῦς μου φίλου Περδικίδου φέρω τὴν εἰκόνα μαζὶ μου! »

Δὲν ἀποδίδω ἀσπλγχνίαν εἰς τοὺς Σμυρναίους, οὔτε ἐλέγχω αὐτοὺς ὡς αἰτίους τοῦ θανάτου του. Τῷ ἐναπέμεινον ὀλίγοι μὲν, ἀλλὰ καλοὶ φίλοι, οὔτινες, δυστυχῶς, δὲν ἠδυνήθησαν οὔτε νὰ ὑπονοήσωσιν οὔτε νὰ προῖδωσι τὴν θλιβεράν τελευτὴν τοῦ ξένου καὶ μεμονωμένου ἐκείνου παιδός· ἀλλὰ πόσων ὀφθαλμοὶ δὲν τὸν ἐκλαυταν!

Ἦν ἤδη ἐσπερινὴ ὥρα. Δεῖψανόν τι μελανοσκεπαστον καὶ κλειστόν διήρχετο παρὰ τὸν Μέλητα ἄνευ ψαλμωδιῶν νεκρωσίμων, ἄνευ ἑσταυρωμένου, ἄνευ ἱερέως, σιωπηλόν, καὶ παρὰ σιωπῶσης καὶ πενθούσης νεολαίας, ἐνδεδομένης μαῦρα ἱμάτια, ἀκολουθοῦμενον. Εἰς δὲ παρὰ τὸ φέρετρον βεδίζων, ἐφαίνετο, κλαίων ἀπαρηγορήτως. Καὶ οὗτος μὲν ἦτο ὁ Φ. Περδικίδης, ὁ δὲ νεκρὸς, ὁ τοῦ Γεωργίου, κηδευθέντος ὡς ἂν ἦτο ἐνοχὸς τοῦ βαρυτέρου τοῦ ἐγκλημάτων, ἄνευ τῆς παρηγορίας καὶ τῶν τελετῶν τῆς θρησκείας! Ἐτάφη δὲ εἰς τὸ Μορτάκι, τὴ πρὸ μικροῦ κοιμητήριον τῶν ἐκ πανώλους ἀποθνησκόντων!...

Ἐκ τῶν ὀλίγων εἰς τὴν τελευτὴν τοῦ Γεωργίου γραφέντων τότε, τὸ ἄξιον μνημνεύσεως εἶναι τὸ ἐξῆς ποίημα τοῦ Φιλίππου Περδικίδου:

Χρόνους ἔζησεν ὀλίγους, μόλις δέκα καὶ ἐννέα,
Βήματα πλὴν εἰς παιδείαν ὤδισε γιγαντιαία.
Ὡς φιλόσοφος παρήλθεν. Ἐλατρός ἀπὸ χρυσοῖον
Καὶ ἀπὸ ἰδίας πλήρης ἀπαντᾷ τὸ Χαρωνεῖον.
Ἐκουσίως μετεφέρθη ἀπὸ τὴν ζωὴν στὸ μνήμα,
Κ' ἐκοψε τῶν ἡμερῶν του ὁ Γεώργιος τὸ νῆμα.
Ἀάκρως εὐγνωμοσύνης τῷ προσφέρ' ἡ νεολαία,
Κλαίον εἰς τὸν Ἑλικῶνα καὶ αἱ Μοῦσαι αἱ ἐννέα!...

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ βραχύς βίος καὶ τοικύτη ἡ πολυδάκρυς τελευτὴ τοῦ Γεωργίου * * * Δὲν ἔχει βεβαίως ἐνδοξόν τι καὶ ἐκτατον ὁ βίος οὗτος, ἀλλὰ τίς οἶδε τί ἐφύλαττεν αὐτῷ τὸ μέλλον...

Ὅπως δὴποτε αἱ περιπέτειαι καὶ τὰ θεινὰ τοῦ βίου του, αἱ ὁρμαὶ καὶ ἐφέσεις του, ἡ τελευτὴ του ἡ πρόωρος καὶ σκληρὰ, παριστῶσιν αὐτὸν ὡς τὸ πρῶτον θυμὰ εἰς τὸ στάδιον καὶ τὸν ἀγῶνα τῶν γραμμάτων!

Εἶδομεν ὅτι συνέγραψε πολλὰ ποζία τε καὶ ἔμμετρα, ἀτελῆ βεβαίως, ἀλλ' ἀποπέμποντα σπινθήρας συνεχεῖς μεγαλοφυΐας. Τὰ πλεῖστα κατέστρεψεν ὁ ἴδιος· εἶδέ τι ἐσώθη, διερπάγη μετὰ τὴν τελευτὴν του ἐν Σμύρῃ.

Ὁ ἀγαθὸς καὶ λόγιος Ἰωσήφ Μάγνης, μὲ ἐβεβαίωσεν ὅτι εἰς συλλογὴν τινα ποιημάτων, τὸν Ἀδελφόν, δήμευσθησαν ἐν Σμύρῃ τῷ 1838, ὑπάρχον ἀνωνύμως καὶ τινὰ τοῦ Γεωργίου, καὶ ἐὰν τοῦτο εἶναι ἀληθές, τότε τὰ δυνάμενα ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὸν Γεώργιον εἶναι τὰ ἐξῆς δύο· αἱ τελευταῖαι μου τέρες, καὶ ἡ ἔρημος, ποιήματα ἐντελῆ, θεωρουμένης

τῆς ἐποχῆς εἰς ἣν ἐγράφησαν καὶ μεστὰ ποιήσεως καὶ μελαγχολίας.

Μὴ καὶ ἡ μικρὰ νεότης τοῦ Γεωργίου δὲν ἦτο ὠραῖον μὲν, ἀλλὰ πικρὸν, πικρότατον κράμα μελαγχολίας καὶ ποιήσεως!

Παρὰ τὸν Μέλητα, ὑπὸ τὸν γλυκὺν οὐρανὸν τῆς ἰωνίας, ἄγνωστος κεῖται καὶ ἀφανής ὁ πικρὸς τάφος σου, Γεώργιε!

Οὐδεὶς ἐπεσεφθῆ τὴν κόνιν σου, καὶ ἡ θρησκεία αὐτῇ, ἡ μόνη τοῦ ἀνθρώπου παρήγορος θεότης· ἀπεστράφη ἀπὸ σοῦ, διότι ἀνεξιλέωτον τὸ ἐγκλημα τῆς αὐτοχειρίας.

ΚΩΝΣΤ. ΠΩΠ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Σαριακὰ ἦτοι ἱστορία τῆς νήσου Σάμου, ἀπὸ τῶν ἀρχαιολογικῶν χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, ὑπὸ Ἐπαμεινώνδου Ἰ. Σταματιάδου.

Τόμ. Α'.

Ἀθήναι 1862.

Δὲν ἐνθυμούμεθα τίς τῶν ἀρχαίων, ὁμιλῶν περὶ τοῦ ἐγκαίρως λέγειν ἐδογματίζεν ὅτι « χρὴ καιροῦ μέτρα εἰδέναι. » Τὴν σοφὴν ταύτην παραινέσιν ἡ μᾶλλον τὸ σοφὸν τοῦτο ἀξίωμα, ἐν καιρῷ μάλιστα πολέμων καὶ κοινωνικῶν ἀναστατώσεων δεῖον ν' ἀναπαλῶσι πρὸ πάντων οἱ περὶ τὰ γράμματα ἀσχολούμενοι. « Ἐν ὥρᾳ στάσεων καὶ πολέμων, ἐγράφομεν ὅτε ἡ ἀπήχσις τῶν πυροβόλων τοῦ Σολφερίνου ἐδόμβει ἐγερτήριος πανελληνίου ἐνθουσιασμοῦ περὶ τὰς καρδίας ἡμῶν, ἐν ὥρᾳ στάσεων καὶ πολέμων τὰ γράμματα παθαίνουσι μαρασμόν... Τὴν μείλιχον τῆς φιλολογικῆς φωνὴν καταποντίζει αὐτανδρὸν ἡ βρικρὰ τοῦ Ἄρεως κλαγγή... τότε ἀναφαίνονται ἐρημερίδες πολιτικά... Ἡ φιλολογία τρέπει τὰ νῦτα, αἱ ἀράχαι ὑφαίνουσιν ἱστοὺς περὶ τοὺς τοίχους τῶν Γυμνασίων καὶ τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ οἱ σοφοὶ καθηγηταὶ καὶ λοιποὶ λόγιοι πανηγυρίζουσι πομπικώτερον ἢ πρὶν καὶ ἐν ταῖς νέαις Ἀθήναις τὰς *Ferias esuriales* τῆς ἀρχαίας Ῥώμης » (*).

Ὅσα ἐλέγομεν πρὸ τριῶν καὶ ἐπένεκα ἐτῶν, ἀπαρράλλεχτως συνέβησαν κατὰ τοὺς παρελθόντας τέσσαρας μῆνας· τὰ Γυμνάσια σχεδὸν διελύθησαν, τὸ διδασκαλικὸν βῆμα ἐσίγησε, τοῦ Πανεπιστημίου οἱ φοιτηταὶ καταγίνονται εἰς ἀσκήσιν τοῦ σώματος μᾶλλον ἢ τοῦ νοῦς, καὶ τοῦ βιβλιογραφούντος ἡ τράπεζα ὑπενδίδει γογγύζουσα εἰς σωροὺς οὐχὶ νέων βιβλίων, ἀλλὰ νέων ἐρημερίδων παντὸς γένους, παντὸς εἶδους

(*) Πανθ. Τόμ. Γ' σελ. 232.

καὶ παντὸς σχήματος. Τὸ ἐφημεριδογραφικὸν ἰδίως σύμπτωμα παρίσταται ἰσως τὸ πάντων τῶν ἄλλων πλέον ἄξιον σημειώσεως. Νεώτερος τῶν λαῶν, ἔγραφέ τις, εἶναι ὁ ἔχων ἀναλόγως μείζονα ἀριθμὸν ἐφημερίδων· καὶ ἐπίστου τὸν λόγον διὰ τοῦ παραδείγματος τῆς Ἀμερικῆς· ἡδύνατο δὲ νὰ ἐμπεδώσῃ αὐτὸν, ἂν ἔζη, καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος τῆς Ἑλλάδος. Ὅπου τὸ ἔδαφος τῆς πολιτείας εἶναι στεῖρον διακεκρυμένων καὶ ἰδιαιτέρων σημαίαν ἔχουσιν μεριδίων, ἐκεῖ γονιμώτατον ἀναδείκνυται περὶ τὴν ἀναβλάστησιν ἐφημερίδων· διότι ἐκάστη ἐφημερίς, γεννᾶται ὑπὸ ἀπομικρότητος, ὡς λέγομεν σήμερον, καὶ ἀπόθων γνώμην παριστᾷ. Ἐπειδὴ δὲ ἐκάστη ὁμὰς γνώμων ἔχει ἀνάγκην διερμηνέως, ἐφόσον αὐξάνουσιν αἱ ὁμάδες, ἐπὶ τοσοῦτον αὐξάνει καὶ τῶν διερμηνέων ὁ ἀριθμὸς. Ἰδοὺ διατί τῶν ἡδὴ πολυαριθμῶν ἑλληνικῶν ἐφημερίδων ἐδιπλασιάσθη ὁ ἀριθμὸς ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ὀκτωβρίου (1).

Ἀλλὰ καὶ δευτέραν σημασίαν ἔχει παρ' ἡμῖν ἡ πληθὺς τῶν ἐφημερίδων· ὁ Ἕλλην ἀγαπᾷ τὴν ἰσότητά καὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς πλέον. Καὶ καθὼς οἱ πάλαι Ἀθηναῖοι, « ἀχθόμενοι ταῖς δόξαι καὶ ὀνόμα ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς ἔχουσιν », ἐξωστράκιζον αὐτοὺς, οὕτω καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν χάρτη ἀντὶ ὀστράκου χρώμενοι ἐκφυλίζουν τοὺς τειοῦτους. ὣς παρ' ἐ-

(1) Τὴν ὥραν καθ' ἣν γράφομεν πεντήκοντα καὶ ὀκτὼ ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ φύλλα ἐκδίδονται ἐν Ἑλλάδι, τσσαράκοντα μὲν καὶ ἐνὲν Ἀθήναις, δεκαεπτὰ δὲ ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις. Ἰδοὺ δὲ περιεργίας χάριν καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν.

Ἐν Ἀθήναις.

1. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως. 2. Ἐπίσ. ἐφημερίς τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως. 3. Ἀθηνᾶ. 4. Ἐλπίς. 5. Μέριμνα. 6. Ἐφημερ. Φιλομαθῶν. 7. Εὐνομία. 8. Φιλόπατρις Ἑλλην. 9. Ἀνεξάρτητος. 10. Ἀνεξαρτησία. 11. Φήμη. 12. Ἀνατολή. 13. Παλιγγενεσία. 14. Τὸ Μέλλον τῆς Ἀνατολῆς. 15. Τὸ Μέλλον τῆς Ἑλλάδος. 16. Ἐθνοσυνέλευσις. 17. Νέα Γενεά. 18. Ἐθνοφύλαξ. 19. Νοῦ 40 Ὀκτ. 20. Φῶς. 21. Ἐθν. Φρόνημα. 22. Εὐαγγελισμός. 23. Τηλέγραφος. 24. Φιλόπατρις. 25. Ραδόμενθος. 26. Ἐπανάστασις. 27. Χρόνος. 28. Συγκέντρωσις. 29. Ἱερὸς ἀγών. 30. La Grèce. 31. L'Orient. 32. Ἀστὴρ τῆς Ἀνατολῆς. 33. Πανδώρα. (Περιοδ. σύγγραμμα). 34. Φιλίστωρ. (ὁμ.) 35. Ἀσκληπιός. (ὁμ.) 36. Εὐαγ. Κήρυξ. (ὁμ.) 37. Φιλόστοργος Μήτηρ. (ὁμ.) 38. Νομ. Ἐπιθεώρ. (ὁμ.) 39. Ἱπποκράτης. (ὁμ.) 40. Παρατηρ. τῶν ἐπλῶν. (ὁμ.) 41. Χρυσάλλις. (ὁμ.)

Ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις.

1. Φάρος τῆς Ὁδοῦ. (ἐν Λαμίας.) 2. Φωνὴ τοῦ λαοῦ. (αὐτ.) 3. Ἑλλην. Χρονικά. (ἐν Μεσολογ.) 4. Ἀχαΐα (ἐν Πατραις.) 5. Φοῖνιξ (αὐτ.) 6. Λήμος. (αὐτ.) 7. Μίνως. (αὐτ.) 8. Μεσσηνία. (ἐν Καλόμυς) 9. Πελοπόννησος. (αὐτ.) 10. Ἀρκαδία. (ἐν Τριπόλει) 11. Ἐθνικὸν πνεῦμα. (αὐτ.) 12. Λακωνία. (ἐν Σπάρτῃ.) 13. Σύνταγ. Ἑλλην. (ἐν Ναυπλίου.) 14. Ἀστὴρ. (ἐν Σύμφ.) 15. Σάλλιπξ. (αὐτ.) 16. Ἱππότης (αὐτ.) 17. Ἐνωσις. (αὐτ.)

καίνοις ὁ ἐξωστράκιζμός οὕτω καὶ παρ' ἡμῖν ἡ ἐφημεριδογραφία εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ « οὐχὶ μοχθηρίας κόλποις, ἀλλ' ὄγκου καὶ δυνάμεως βικρυτέρως ταπεινώσεις, καὶ φθόνου παρκαμθία φιλάνθρωπος. »

Πιθανὸν ἡ μέθοδος τῆς τοσαύτης δικιρέσεως καὶ ὑποδιαίρεσεως νὰ συντελῇ εἰς τὴν μόρφωσιν γενικωτέρως τινὸς γνώμης, εἰς τὴν ἐπαγωγὴν τελειότερου τινὸς συμπεράσματος· φοβούμεθα ὅμως μήποτε ἡ ἐφημεριδογραφία, ἡ χήρα μάλιστα ἐπιστημονικῆς συζητήσεως, ἐνῶ ἀναρλέγει τὰ πάθη τῶν ἄλλων, ἀπορροφᾷ τὴν ἰκμάδα καὶ μαλαίνει τὸ θαλερὸν τῆς διανοίας τοῦ γράφοντος. Εἰς τὴν καταναλισκομένην μεγίστην ποσότητα χάρτου καὶ μελάνης, μόνῃ ἡ περὶ τὴν σύνταξιν κολλασθὲς ἀντιστοιχεῖ. Καὶ ἀλήθειαν καὶ λογικὴ καὶ πνεῦμα, ἐνίοτε δὲ καὶ γλῶσσαν καὶ ὀρθογραφίαν παρορῶνται καὶ καταπατοῦνται ὑπ' ἀνθρώπων, οἵτινες συνιστῶσιν ἐφημερίδα ὡς ἀνοίγει τις ἐργαστήριον.

Ἀλλὰ μὴ πτοούμεθα, διότι τοιαύτη φαίνεται ἡ εἰμαρμένη πορεῖα τῶν λαῶν ὅσοι δὲν κατεστάθησαν εἰσέτι, ἡ τῶν ὀπύων δὲν συνετελέσθη ἡ πολιτικὴ ἀγωγή. « Ἐνίοτε, λέγει ἀμερικανὸς τις δημοσιογράφος, μεγίστη με καταλαμβάνει ἀθυμία βλέποντα τὴν ἀχαλίνωτον ἀκολασίαν τῶν ἡμετέρων ἐφημερίδων... φορῶν δὲ ὅτι δυνατόν νὰ κατασταλῇ ἡ κατὰ χρῆσιν μὴ προσβαλλομένης τῆς ἐλευθερίας ἐκάστου ἡμῶν, καὶ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔχει ἡ σύστασις τῶν πρὸς διάδοσιν τῶν ὠφελίμων γνώσεων εταιριῶν. Οἱ περιηγηταὶ ἐξίστανται διὰ τὴν ἀναιδῆ καὶ αἰσχρὰν καταπορὰν τῶν ἡμετέρων ἐφημεριδογράφων καὶ κατὰ τῶν σεμνοτέρων πραγμάτων καὶ κατὰ τῶν τιμιωτέρων προσώπων. »

Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς, τῆς αὐστηρότητος τοῦ νόμου προτιμωτέραν καὶ συντελεστικωτέραν εἰς τὸν σκοπὸν νομίζομεν τὴν διάδοσιν τῶν χρηστῶν γνώσεων. « Ὁ νόμος, ἔλεγεν ὁ ἐμπειρότερος τῶν φιλοσόφων, οὐχ οἷός ἐστι ποιεῖν δικαίους καὶ ἀγαθοὺς τοὺς πολίτας. » Οἱ ῥιζοσπάσται τῆς Ἀγγλίας πρεσβεύουσιν ὅτι αὐτὸς ἑαυτῷ χρησιμεύει ὡς ἀντίδοτον ὁ τύπος, καὶ ὅτι διὰ τῶν ἀγχιῶν ὅσων γίνεται πρόξενος, καταστρέφει τοὺς κινδύνους ὅσοι γεννῶνται ἐκ τῶν παρεκτροπῶν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὸ δόγμα τοῦτο, ὁρθὸν φαίνεται ὅπου τὰ ἥθη μεμορφωμένα ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ, τιμωροῦσι δι' ἀνηλεοῦς περιφρονήσεως τὴν κακοήθειαν. Ἡ ἠθικὴ αὕτη ποινὴ εἶναι καὶ τῆς δικαστικῆς φροδωτέρα.

Μεταξὺ λοιπὸν τοιούτου κοινωνικοῦ σάλου καὶ τοσαύτης ἐφημερίδων ἐπιδρομῆς, ἀξία μνήμης ἡ ἐμφάνισις συγγραπτῆς μὴ-ἐφημέρου, οἷα ἡ ἀναγγελλομένη ἱστορία τῆς Σάμου. Συγγνωστέοι ἄρα καὶ ἡμεῖς ἐάν, μιμούμενοι τὸν συγγραφέα, ἀθετῶμεν μετ' αὐτοῦ τὸ παράγγελμα τοῦ ἀρχαίου σοφοῦ, καὶ τολμῶντες νὰ ὑπεξαίρεσωμεν ἐλαχίστην καιροῦ ποσό-

τητα, προκαλῶμεν παροδικήν τινα καὶ ταχῆαν ῥιπὴν ὀφθαλμοῦ ἐπὶ τοῦ ἀνὰ χεῖρας συγγράμματος.

Ὡς βλέπομεν εἰς τὴν ἐν κεφαλίδι ἀγγελίαν, ἡ ἱστορία πραγματεύεται τὰ τῆς νήσου Σάμου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς· ἀλλ' ὁ πρῶτος τόμος, ὁ καὶ μόνος ἐκδοθεὶς, καταβαίνει μέχρι τοῦ 1463 ἔτους, ὅτε καταλυθεῖσθαι πρὸ μικροῦ τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Ἑλλήνων, στίφη πειρατῶν ἐλυμαίνοντο τὸ Αἰγαῖον· τοσοῦτον δὲ καὶ τοιοῦτον συνεπήγοντο τὸν ὄλεθρον, ὥστε καὶ νὰ μετακινήσωσιν ἄθροοι εἰς Χίον, καὶ ὁλως ἔρχοντο νὰ καταλείψωσι τὴν ἰδίαν αὐτῶν πατρίδα ἡναγκάσθησαν οἱ Σάμιοι.

Ἐκ τῶν ὁρέων τῆς νήσου μέγας καὶ περίεργος διὰ τὴν κατασκευὴν εἶναι ὁ Κερκετεὺς, τεσσαρῶν χιλιάδων καὶ ἑπτακοσίων εἴκοσι πέντε ἀγγλικῶν ποδῶν ἔχων ὕψος ὑπὲρ τὴν θάλασσαν. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὺς ἔχει τοὺς κρατῆρας, φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε πάλαι ἡφαίστειον· προσεπιμαρτυρεῖ δὲ τοῦτο καὶ φυσιολογικόν τι φαινόμενον, πολλάκις δοὺν ἀφορμὰς εἰς μύθους καὶ τερατολογίας. « Πρὸς τὸ δυτικὸν αὐτοῦ μέρος, εἰς θέσιν ἀπρόσπετον καὶ βραθυρόν, πεντακόσια περίπου μέτρα ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ἐκ μακρυνῶν ἀποστάσεων φαίνεται κατὰ πᾶσαν νύκτα νεφελῶδες φῶς τι δίκην ἀστρου, ὅπερ οἱ μὲν δῶσι-

Σάμιοι γυναῖκες τὸ 1700 ἔτος.

Πότε καὶ ὑπὸ ποίῳν συνωκίσθη ἐκ νέου ἡ νῆσος θέλομεν μάθει ἐν τῷ Β' τόμῳ. Τοῦ πρώτου τὰ κεφάλαια, εἴκοσι καὶ ἑπτὰ ἐν ὅλοις, ἐξιστοροῦσι τὰ τῆς γεωγραφίας, τῶν κατοίκων, τῶν διαφόρων πολιτευμάτων, τῆς θρησκείας, τῶν ἐπιτηδευμάτων, τοῦ πολέμου, τῶν φυσικῶν προϊόντων καὶ τῶν πρὸς ἄλλα κράτη σχέσεων αὐτῆς.

Κατὰ τὸν ἀρχαιότερον τῶν σωζομένων γεωγράφων, Σκύλακα τὸν Καρυανδεά, ἐκ τῶν νήσων τῆς Μεσογείου δεκάτῃ τάσσεται ἡ Σάμος ὡς πρὸς τὸ μέγεθος. « Μεγίστη, λέγει, Σαρδῶ, δευτέρα Σικελία, τρίτη Κρήτη, τετάρτη Κύπρος, πέμπτη Εὐβοία, ἕκτη Κύρνος, ἑβδόμη Λέσβος, ὀγδόη Ρόδος, ἐνάτη Χίος, δεκάτῃ Σάμος » καὶ καθεξῆς. Ὁ δὲ ἡμέτερος συγγραφεὺς, ὑπ' ὅψιν ἔχων καὶ νεωτέρων γεωγράφων ἢ περιηγητῶν καταμετρήσεις, βεβαιοῖ ὅτι ἡ Σάμος ἔχει 7 ὁ ναυτικῶν μιλίων, ἥτοι 24 ὥρων καὶ 10 λεπτῶν περιφέρειαν.

στοι ἀπέδιδον ἄλλοτε εἰς ἐρημίτας ἐκεῖ καταφυγόντας, οἱ δὲ ἀπλῶστεροι πολλὰ περὶ αὐτοῦ ἐμυθοῦντο, καὶ τὸ ὅποιον ἤδη ὀνομάζεται *Karðali*. »

Τὸ φῶς τοῦτο, ὅπερ ἄλλως καὶ σήμερον ἐτι φαίνεται, » παρετήρησαν πολλοὶ τῶν περιηγητῶν· ὁμιλεῖ δὲ περὶ αὐτοῦ καὶ Ἰωσήφ ὁ Γεωργειρῆνης.

Ὁ Γεωργειρῆνης, Ἕλλην κληρικὸς ἐκ τῆς νήσου Μήλου, ἀνὴρ, ὡς φαίνεται, παιδείας ἐγκρατὴς, ἔκμασε τὴν 17' ἑκατονταετηρίδα. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους οὐ μικρὸς ἀριθμὸς κληρικῶν ἐτίμησε τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα δι' ἀρετῆς καὶ συγγραμμάτων, Μελέτιος ὁ Συρίγου, Θεόφιλος ὁ Κορυδαλεὺς, Δοσίθεος ὁ Ἱεροσολύμων, Βησσαρίων Μακρῆς, Γεώργιος Σουγδυρῆς, Γεράσιμος Βλάχος καὶ πολλοὶ ἄλλοι, πρὸς τοῦτοις δὲ καὶ ὁ κατὰ Μελέτιον θαυμαστός ἐκεῖνος διδάσκαλος Ἱερουσίας Κακαβέλας, ἡ φλογερὰ αὐτῇ μάλιστα τῶν παρεκτρεπομένων ἀρχιερέων. Φαίνεται δὲ ὅτι αἱ παρεκτροπαὶ ἐπὶ τοσοῦτον εἶχον τρα-

χυνθή, ὥστε, πλὴν τοῦ Κακαβέλα, καὶ ὁ πατριάρχης Ραφαήλ ἠναγκάσθη νὰ ἐκδώσῃ αὐστηρότατον συνοδικὸν ἐντάλμα, δι' οὗ προσέταττε πρὸς πάντας τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει σεβασμιωτάτους ἱεράρχας νὰ κατ-οικῶσι, διὰ τὸ ἀνύποπτον καὶ ἀσκαρδάλιστον, ἐντὸς τοῦ Πατριαρχείου, ἐν ᾧ ἀνήγειρεν ἐπίτηδες πολλὰ κελλεῖα.

Οὗτος λοιπὸν ὁ Ἰωσήφ Γεωργιεῖνης, ὅστις πρῶτον ἤδη γίνεται ἡμῖν γνωστός, «ἐν ἔτει 1666, διατελὼν ἀρχιεπίσκοπος Σάμου, ἀναγκασθεὶς ἐνεκα διαφόρων αἰτιῶν ν' ἀποσυρθῇ ταύτης, κατέφυγεν εἰς Λονδίον, ἐνθα τῇ ἐκλιπαρήσει, ὡς ὁ ἴδιος λέγει, ἀνδρῶν φιλο-

τέρα. Εἰς τὴν θέλῃσιν ἢ καὶ τὴν ὀρεῖσιν ἐνὸς ὑποκαθίστανται πολλῶν θελήσεις καὶ ὀρέξεις. Non sumus sub rege; sibi quisque se vindicet. Ἐκαλοῦντο δὲ οἱ ἀριστοκράται τῆς Σάμου Γεωμόροι, ὡς ἔχοντες πλουσιώτερα μερίδια γῆς. Ἡ λέξις γεωμορον ἢ γιῶμορον διεπεραιώθη διὰ τῶν αἰώνων καὶ εἰς τὰς καθ' ἡμᾶς Ἀθήνας, τηρήσασα μάλιστα συγγενεστέραν σημασίαν πρὸς τὴν ἀρχικὴν ἐννοίαν τοῦ πάλαι γεωμορίου· διότι ἐννοοῦμεν τὸ πᾶντωμα τῶν ὑποστατικῶν, ἐπὶ συμφωνίᾳ νὰ δίδῃ ὁ πακτωτὴς πρὸς τὸν κύριον τῆς γῆς ποσότητα σπόρου ἴσην πρὸς τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ παρ' ἐκείνου.

Κωνσταντινουπολίτιδες τοῦ 1700.

μαθῶν καὶ εὐγενείᾳ περιφρήμων, συνέγραψεν ἑλληνιστὶ Περιγραφὴν τῆς παρούσης καταστάσεως τῆς Σάμου, Ἰκαρίας, Πάτμου καὶ ὄρους Ἀθωρος, ἣν ἀνέθετο τῷ ὑψηλοπρεπεστάτῳ τε καὶ πορφυρογεννήτῳ ἀρχοντι Κ. Ἰακώβῳ τῷ ἡγεμόνι τῆς μεγαλοπόλεως Ἐβρώλου. Ἡ περιγραφή αὕτη, ἀγγλιστὶ μεταφρασθεῖσα ἐν Λονδίῳ ἐν ἔτει 1678, ὑπάρχει ἀρκούντως περίεργος διὰ τε τὰς διαφόρους λεπτομερείας τὰς ὁποίας περιέχει, ἰδίως ἐπὶ τῆς μετὰ τὸν δεύτερον συνοικισμὸν τῆς Σάμου ἐποχῆς. «Δυστυχῶς ὁμοίως μόνῃ ἢ μετάφρασις σώζεται ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσείῳ.

Κατ' ἀρχὰς ἡ νῆσος ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ βασιλέων· ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐκείνην μετὰ κειρὸν τῆς μοναρχίας, περιῆλθε δις ἢ καὶ περιπλέον ἡ ἐξουσία εἰς χεῖρας τῶν ἀριστοκρατῶν· δὲν διήρκεσεν ὁμοίως πολὺ, διότι ἡ πολυαρχία, ὡς καὶ ὁ ἡμέτερος ἱστορικὸς παρατηρεῖ, αἰετοῦ ὑπῆρξε καὶ τῶν τυράννων τυραννικῶ-

Ἀλλὰ καὶ εἰς δημοκρατίαν ἐξώκειλον οἱ Σάμιοι· φαίνεται δὲ ὅτι τοσοῦτον ἦσαν ἐπιβραβεῖς εἰς τὰς περὶ τὸ πολίτευμα μεταβολὰς καὶ τὰς ταραχάς, ὥστε καὶ παροιμιακῶς ἐλέγετο περὶ αὐτῶν, «ἐξῆστι τοῖς Σαμίσις σαλατζίρ». Καὶ σημειωτέον ὅτι τὸ σαλατζίρ δὲν σημαίνει ἀπλῶς τὸ συνταράττεσθαι, ἀλλὰ τὸ μετὰ μανίας διασεῖν καὶ ἀνατρέπειν· ἐξ οὗ καὶ σαλοὺς ἐν Χριστῷ (περίεργος λόγος καθαγιασέως!) ὠνόμασάν τινες ἁγίους τὰ Συναξάρια.

Ἐκ τῶν τυράννων τῆς Σάμου ἐπιφανέστατος ὑπῆρξεν ὁ Πολυκράτης. Νεὶ μὲν κατέλαβε βίαν τῆς νήσου τὴν ἀρχὴν· τοσοῦτον ὁμοίως μεγαλοπράγμων καὶ φιλότιμος καὶ φιλόπατρις ἦτο, ὥστε πολλῶν πασίων πρώτην τῶν Ἑλληνίδων καὶ βαρβάρων ἀνέδειξε αὐτὴν ἐντὸς βραχείου χρόνου. Κατασκευάσας ἑκατὸν πεντηκοντόρους, τὰς Σαμαίτας μάλιστα, διὰ αὐτὸς ἐφεῦρεν, ὠκυπορωτάτας καὶ ποντοπορωτάτας, ἐθαλασσοκράτησε, καὶ πολλὰς νήσους καὶ χώρας τῆς

Ἀσίας κατέκτησεν. Ὅπου καὶ ἂν ἐστρατεύετο ἀνεστήλου λαμπρὰ νίκης τρόπαια. Ἀλλὰ καὶ τὰς τέχνας, οἷον τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ ἀγαλματοποιεῖν καὶ ζωγραφικὴν καὶ μουσικὴν καὶ ναυπηγεῖν καὶ κεραιμυτικὴν ἐθεράπευσεν ἰδιαζόντως, καὶ σοφοὺς ὥς τὸν Ἀνακρέοντα καὶ Ἰβυκὸν ἐκάλεσε παρ' αὐτῷ, καὶ τὴν πόλιν ἐκαλλώπισε καὶ πλουσίαν βιβλιοθήκην συνέστησε. Τοσοῦτον δὲ « πάντα οἱ ἐχώρει εὐτυχέως », ὥστε ὁ τῆς Αἰγύπτου βασιλεὺς Ἄμασις, οἶλος ἐπιστήμιος τοῦ Πολυκράτους, ἔγραψε τὴν γνωστὴν ἐκείνην ἐπιστολὴν, δι' ἧς ψέγων τὴν τύχην εὐτυχίαν, προσέτρεπεν αὐτὸν ν' ἀποβάλλῃ ἀνεπιστρέπτει ἄξιόν τι λόγου χρῆμα. Ἐπὶ Πολυκράτους ἦκμασε καὶ ὁ περιώνυμος τῷ κάλλει Βάθυλλος, ὃν ὁ μὲν τύραννος ἀπεθέωσε διὰ θαυμασίου μὲν ἀλλὰ φθαρτοῦ ἀνδριάντος, ὁ δ' Ἀνακρέων ἀπεθανάτισε δι' ἀθανάτου ὧδῃς.

Δυστυχῶς ὁμῶς αἱ τοσαῦται καὶ τοιαῦται πρὸς τὴν Σάμον εὐεργεσίαι δὲν εὐρίσκουσι χάριν παρὰ τῷ συγγραφῇ τῆς προκειμένης Ἱστορίας διότι παρορῶν ὅσα ὑπὲρ τοῦ Σαμίου ἡγεμόνος λέγει τῆς ἱστορίας ὁ πατήρ, καθ' ὃν « οὐδὲ εἰς τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν τυραννῶν, οὔτε τῶν Συρακουσίων, ἄξιός ἐστι Πολυκράτῃ μεγαλοπρεπεῖν συμβληθῆναι, » ἐγκαλεῖ αὐτὸν ἐπὶ τυραννίᾳ καὶ διαφθορᾷ τῶν ἡθῶν, καὶ τοῦτο διότι ἔφερε, τρυφῇ μὲν, ὡς αὐτὸς λέγει, βελτιώσεως δὲ τοῦ γένους, καθ' ἡμᾶς, ἔνεκα, κύνας μὲν ἐξ Ἠπείρου καὶ Μολοσσίας καὶ Λακεδαιμόνων, αἶγας δὲ ἐκ Σκύρου καὶ Νάξου, πρόβατα δὲ ἐκ Μιλήτου καὶ Ἀττικῆς καὶ χοίρους ἐκ Σικελίας. Ἀλλὰ πρόβατα καὶ αἶγας καὶ κύνας καὶ χοίρους ἔτι δὲ καὶ ἀλεκτρούνας συναγείρουσι καὶ οἱ Ἀγγλοὶ πανταχόθεν τῆς οἰκουμένης. Ὁ Περικλῆς « ἐγένετο δυνάμει πολλῶν βασιλέων καὶ τυραννῶν ὑπέρτερος· ἀλλὰ τὴν πόλιν ἐκ μεγάλης μεγίστην καὶ πλουσιωτάτην ἐποίησε » καὶ μετὰ θάνατον αὐτοῦ « ἡ ἐπίφθορος ἰσχὺς ἐκείνη, μοναρχία λεγομένη καὶ τυραννίς πρότερον, ἐφάνη τότε σωτήριον ἔρυμα τῆς πολιτείας γενομένη. » Εἶθε δὲ τύχοι καὶ ἡ Ἑλλάς τυράννου ἱκανοῦ ν' ἀναδείξῃ αὐτὴν ὡς ὁ Πολυκράτης τὴν Σάμον καὶ ὁ Περικλῆς τὰς Ἀθήνας καὶ οἱ Ἀγγλοὶ τὴν Μεγάλαν Βρετανίαν, « πολίων πασέων πρώτην τῶν Ἑλληνίδων καὶ βαρβάρων! »

Εἶχε δὲ καὶ ἄλλο μέγα εὐτύχημα ὁ Πολυκράτης, θυγατέρα λέγω εἰς ἄκρον φιλοπάτορα· διότι ὅτε Ὀροίτης ὁ τῶν Σάρδεων ὑπαρχος ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς Μιγνησίαν, ἡ καλλίζωνος κόρη ἐκίνησε πάντα λίθον ὅπως ἀποτρέψῃ αὐτὸν ἀπαίσια προσιωνιζομένη· ἀλλ' ὁ ἰσχυρογνώμων πατήρ ἐξηκόντισεν ἀπειλὴν φοβεράν, ὅτι εἰ ἂν ἐξηκολούθει ἀντιτείνουσα θὰ καταδικάζεν αὐτὴν ἐπὶ μικρὸν χρόνον εἰς παρθενίαν. Ἡ φιλόστοργος ὁμῶς βασιλόπαις « προτιμῶ, ἀπεκρίθη ἀπόκρισιν μαρτυροῦσαν ἀνήκουστον αὐταπάρησιν, προτι-

μῶ νὰ γηράσω ἀνύπανδρος παρὰ νὰ στερηθῶ τὸν πατέρα μου. » Δὲν παρήλθε δὲ πολὺ καὶ μετενόησεν ὁ Πολυκράτης· ὅτι ἠλόγησε τῆς συμβουλῆς τῆς θυγατρὸς, διότι ὁ Ὀροίτης ἀνεσταύρωσεν αὐτόν.

Καὶ ὡς πόλις ἑλληνίς καὶ διὰ τὴν δύναμιν καὶ τὸν πλοῦτον αὐτῆς ἡ Σάμος κοινωνὸς ἐγένετο πάντων τῶν ἀξίων λόγου γεγονότων τῆς ἀρχαίας ἱστορίας. Ἐπὶ τῶν Μηδικῶν ἐθριάμβευσε κατὰ τῶν βαρβάρων, καὶ ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἰσχυρότατον καὶ διαρκὲς στήριγμα ὑπῆρξε τῶν Ἀθηναίων. Τοσοῦτο δὲ ἐλυπήθησαν οὗτοι ὅτε μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς πόλεως τῆς Παλλάδος καθυπετάχθη καὶ ἡ Σάμος ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, ὥστε πέμψαντες πρέσβεις ἐδέοντο τοὺς νικητὰς νὰ παραιτήσωσιν αὐτοῖς τὴν νῆσον. Ἀλλ' οἱ νικηταὶ γελάσαντες, « ὅταν αὐτοὶ οὐκ ἦτε, ἀπεκρίθησαν, καὶ ἄλλους ἔχειν ζητεῖτε; » Ἐντεῦθεν καὶ ἡ παροιμία, παροιμία ἀξία μελέτης πρὸ πάντων σήμερον, « αὐτὸς αὐτὸν οὐκ ἔχει καὶ Σάμον θέλει. »

Θρησκείαν οἱ Σάμιοι εἶχον τὴν αὐτὴν μετὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων· ἐτίμων δὲ ἰδίως τὴν Ἥραν, διό καὶ ἀνήγειραν αὐτῇ τὸν μέγιστον καὶ πλουσιώτατον τῆς Ἑλλάδος ναὸν, οὗ τινος τὰ εἰρήνια ἀνασκάπτονται σήμερον, ὡς βεβαιοὶ ὁ συγγραφεύς. Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων θρησκευτικῶν ἐορτῶν ἐτέλουν καὶ τινα, τὴν τῶν τρωκτῶν καλουμένην, ὅλως ἐγχώριον, ἧς ἡ ἀρχὴ ὑπῆρξε τοιαύτη. Ὁ τύραννος τῆς Κορίνθου Περικλῆς ἀπέπεμψεν εἰς Σάρδεις τριακασίους νέους Κερκυραίους ἐπὶ ἐκτομῇ· ἐπειδὴ δὲ ἠναγκάσθησαν ἐκ τῶν ἐναντίων ἀνέμων νὰ προσορμήσωσιν εἰς Σάμον, μαθόντες οἱ κάτοικοι τὴν καταδίκην, συνεβούλευσαν τοῖς νέοις νὰ καταφύγωσιν ὡς ἰκέται εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ διεθνὲς δίκαιον τῶν τότε χρόνων δὲν ἐθορυβεῖτο ὅπως ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς, ἐὰν ξένοι ἐνοπλοὶ ἀπέβαινον ἄνευ ἀδείας εἰς ξένην χώραν· διότι καταβάντες οἱ Κορίνθιοι εἰς τὴν ξηρὰν ἐπολιόρχησαν τὸν ναὸν, ὥστε παρ' ὀλίγον ἐλιμοκτονοῦντο οἱ ταλαίπωροι Κερκυραῖοι. Τί δ' ἐσοφίσθησαν οἱ φιλόξενοι Σάμιοι ὅπως σώσωσι τοὺς κινδυνεύοντας; ἐσοφίσθησαν ἐπινόημα εὐφυὲς ἅμα δὲ καὶ φιλόανθρωπον· ἐπενόησαν λέγω πανήγυριν, καθ' ἣν συνερχόμενοι νέοι καὶ νέοι ἀπέθετον παρὰ τὸ ἱερὸν τρωκτὰ σησάμου καὶ μέλιτος, τοῦτέστι παστέλλια, καὶ ἐχόρευον περὶ αὐτά. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ οἱ βουλευσιῶντες πάλληκες τῆς Κερκύρας ὁρμῶντες ἤρπαζον τὰ μελίπηκτα, καὶ ἐπανερχόμενοι εἰς τὸν ναὸν κατεβρόχθιζον αὐτά. Βαρυθέντες ἐπὶ τέλους οἱ Κορίνθιοι, διότι ὁ περὶ τὰ τρωκτὰ χορὸς ἐπανελαμβάνετο καθ' ἑκάστην, ἀνεχώρησαν, καὶ οὕτω μέιναντες ἐλευθεροὶ οἱ τριακασιοὶ ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια.

Πρὸς ταῖς ἄλλαις ἐορταῖς ἐτελεῖτο καὶ ἡ τοῦ Βάχου μετὰ τῆς αὐτῆς ἀκολασίας ὡς καὶ κατὰ τὴν

λοιπὴν Ἑλλάδα. Καθὰ δὲ βεβαίως ὁ συγγραφεὺς ἔχνη τῆς ἐορτῆς ταύτης περιεπώθησαν μέχρις ἡμῶν, ἀναφαινόμενα κατ' ἔτος τὴν Δευτέραν τῆς Τυρηνῆς, ἣν καὶ Σκυλοθευτέραν καλοῦσιν οἱ ἐντόπιοι. « Κατ' αὐτὴν ἄνδρες τοῦ συρφετώδους ὄχλου, πλησιάζοντες τοὺς ἐν ταῖς ὁδοῖς διαβαίνοντας, ἐκφέρουσι τὰς αἰσχροτέραις βωμολοχίαις ἢ τὰ ἐξ ἀμύλης τῶν ἀρχαίων, καὶ ἀναγκάζουσιν αὐτοὺς πρὸς ἀπαλλαγὴν νὰ προσφέρωσι τι νόμισμα. »

Ἀλλὰ καὶ ἄνδρες ἐνδοξοὶ περὶ τε τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἐμπειρίαν καὶ τὴν πολιτικὴν δεξιότητα ἐδόξασαν τὴν Σάμον. Ὁ Πυθαγόρας ταύτην εἶχε πατρίδα· ὁ ζεύξας τὸν Ἑλλήσποντον Μανδροκλῆς ἦτο Σάμιος· ὁ Ἀγαθοκλῆς, προσφίλης τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ταξίαρχος, ὁ πολὺς ἀστρονόμος Ἀρίσταρχος, ὁ ἐμπειρότατος γλύπτης τοῦ πολυκράτου Δακτυλίου τοῦ Πολυκράτους Θεόδωρος, ὁ μαθηματικὸς Κόνων, διδάσκαλος τοῦ Ἀρχιμήδους, ὁ γεωγράφος Πολέμων, ὁ ζωγράφος Τιμάκθης καὶ πλείστοι ἄλλοι, τῆς Σάμου ὑπῆρξαν γόνοι. Σημειωτέον δ' ἐνταῦθα ὅτι τοὺς σφωτάτους τῶν Ἑλλήνων, οἷον Θάλητα, Ἱπποκράτην, Κλεόβουλόν, Ζήνωνα, Ὀμηρον, Ἡρόδοτον καὶ πολλοὺς ἄλλους παρήγαγεν ἡ Μικρὰ Ἀσία καὶ αἱ παρ' αὐτῇ νῆσοι. Καὶ γυναῖκες δὲ διέπρεψαν ἐν Σάμῳ. Ἡ Μέλισσα καὶ ἡ Μυλῆ, ἡ μὲν φιλόσοφος πυθαγορικὴ, ἡ δὲ θυγάτηρ καὶ μαθήτρια τοῦ Πυθαγόρου, ἦσαν, ὡς ἐξάγεται ἐκ δύο ἐπιστολῶν αἱ παραθέτει ἀξιεπαινώς ὁ συγγραφεὺς τῶν Σαμιακῶν, καὶ σοφαὶ καὶ χρηστοθήεις. Τῶν ἐπιστολῶν δὲ τούτων τὸ περιεχόμενον συνιστῶμεν θερμῶς εἰς τὰς ἡμετέρας συμπολίτιδας. « Στολὴ τῆς γυναικὸς, λέγει πρὸς τοῖς ἄλλοις ἡ Μέλισσα, δὲν εἶναι τὰ διχυγῆ καὶ διαπόρφυρα καὶ χρυσόπαττα τῶν ἐνδυμάτων, διότι ταῦτα φέρουσιν αἱ ἐπιθυμοῦσαι νὰ σαγηνεύωσι τοὺς πολλοὺς, ἀλλ' ὁ τρόπος. Εἰς τὴν σώφρονα γυναῖκα ἀρκεῖ ἐσθῆς λευκὴ καὶ ἀφελὴς καὶ καθάρια, ἀντὶ δὲ φύκους εἰς τὸ πρόσωπον ἐρύθημα, καὶ ἀντὶ χρυσοῦ καὶ σμαράγδων καλοκάγαθία καὶ κοσμιότης καὶ σωφροσύνη. Ὀφείλει δὲ νὰ καταγίνεται εἰς τὴν οἰκονομίαν τοῦ οἴκου, νὰ ἀρέσκη μόνον εἰς τὸν ἴδιον ἄνδρα καὶ νὰ ἐκτελῇ τὰς θελήσεις αὐτοῦ· διότι ἡ θέλησις τοῦ ἀνδρὸς εἶναι νόμος ἄγραφος πρὸς τὴν κοσμίαν γυναῖκα. » Τοῦτ' αὐτὸ παρήγγειλε καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· « ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα. »

Τῆς Μυλῆς ἡ ἐπιστολὴ, γραφθεῖσα πρὸς φίλην γενομένην τῷ πρώτῳ μητέρᾳ, ἄλλην ἔχει ὑπόθεσιν, τὴν ἀγωγὴν δηλαδὴ τοῦ νεογνοῦ. Καὶ ἀπαιτεῖ μὲν τὴν τροφὸν ἐπιτηδειοτάτην καὶ καθάριον καὶ αἰδῆμονα καὶ μὴ ὑπνω μέτε μέθη προσοικειομένην καὶ κατὰ πολλὰ ἄλλα πλεονεκτοῦσαν, ἀξιοὶ δὲ, τὸ περιεργότατον, αὐτὴν καὶ μὴ βάρβαρον ἀλλ' Ἑλληνίδα.

Τὴν Σάμον ἐπεσκέφθησαν, κατοικήσαντες μάλιστα ἐν αὐτῇ, καὶ δύο ἐνδοξοὶ Ἕλληνες, ὁ Ὀμηρος καὶ ὁ Αἰτωπος.

Ὁ Ὀμηρος, περιερχόμενος τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ἐκέρδαινε τραγῳδῶν, ἀπκράλλαντες ὡς οἱ καθ' ἡμᾶς ἀνάπηροι ἐπαῖται, τὸν ἄρτον αὐτοῦ. Ἄξιον δὲ σημειώσεως ὅτι καὶ τὰ τραγῳδία τὴν αὐτὴν εἶχον περίπου ἔννοιαν ὡς καὶ τὰ ἡμέτερα· πολλὰ ἐκ τούτων, ἅτινα ψάλλονται τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους καὶ τὰ Θεοφάνεια, καταλήγουσι διὰ τοῦ ἐξῆς στίχου·

« Σ' αὐτὸ τὸ σπῆσι ποῦρθαμὲ πέτρα νὰ μὴ ῥαίσῃ,

« καὶ ὁ νοικοκύρης τοῦ σπητιαῦ χίλια χρόνια νὰ ζήσῃ. »

Καὶ ὁ Ὀμηρος ἔψαλλε·

« Δῶμα προστραπόμεσθ' ἀνδρὸς μέγα δυναμέναιο.

« δε μέγα μὲν δύναται, μέγα δὲ πρέπει ὀλβίος αἰεὶ ! »

ἢ καὶ διὰ τούτων·

« Τὸν χρόνον καλοῦροῖξαι σᾶς εὐχομαι, Κυράδαι,

« Μόν' στείλιτε με τὸ φαλτικὸ μιά πῆτα μὲ παράδαι.

« —Παράδαι ! ποῖος τοὺς ἔχασε, καὶ πῆτα ποῖος θά ψήσῃ ;

« Γιά τὸ τραγοῦδι πῶψαλες Θεὸς νὰ σ' ἐλεήσῃ. »

Καὶ ὁ Ὀμηρος·

« Εἰ μὲν τι δώσεις· εἰδὲ μὴ, οὐχ ἐστήζομεν·

« οὐ γὰρ συνοικήστοντες ἐνθάδ' ἔλθομεν. »

Ὅτε ἦλθεν εἰς Σάμον ἡ πόλις ἤγε τὰ Ἀπατούρια· οἱ φράτορες, ἤγουν οἱ δημογέροντες, οἵτινες εἶχαν ἀκούσει τὴν φήμην τοῦ ξένου ἐν Χίῳ ἔτι ὄντος, προσεκάλεσαν αὐτὸν νὰ συνεστράσῃ. Ἐπειδὴ δὲ παρεῖμενος παρετρίβη διὰ τὴν τυφλότητα πρὸς γυναῖκας αἵτινες ἔθυσον εἰς τὴν Κουροτρόφον ἐν τῇ τριόδῳ, ἐργισθεῖσα ἡ ἱέρεια ἀπεδίωξεν αὐτόν· ἀλλ' ὁ Ὀμηρος ὅστις εἰ καὶ ἀόμματος δὲν ὑπέφερε τὴν ὕβριν, δὲν προεκάλεσε μὲν τὴν ἱέρειαν εἰς μονομαχίαν, ἄνανδρον βεβαίως θεωρήσας τὸ πρὸς γυναῖκα ἀντιταχθῆναι, ἐπεκαλέσθη ὅμως κατ' αὐτῆς τοὺς κεραυνοὺς τῆς θεᾶς, ἀπκγγεῖλας ἀττειοτάτην κατάραν, τὴν κατάραν . . . νὰ συνοικήσῃ μετ' ἀνδρὸς γέροντος !

« Κλοθὲ μοι εὐχομένην, Κουροτρόφε, δὸς δὲ γυναῖκα

« τὴν δε νέων μὲν ἀνήνασθαι φιλότητα καὶ εὐνήν·

« ἡ δ' ἐπιτερπέσθω πολιοκροτάφῳσι γέρουσιν,

« ὦν ὥρῃ μὲν ἀπέμβλυνται, θυμὸς δὲ μενοινῇ. »

Ἀπαράλλακτον κατὰ τὴν ἔννοιαν κατάραν ἡκούσαμεν καὶ ἡμεῖς ἀπὸ στόματος προσβληθείσης πρεσβύτιδος κατὰ κόρης ἐφήδου.

Ὁ δὲ Αἰτωπος, συναγορῶν ὑπὲρ δημαγωγοῦ, κρινομένου περὶ θανάτου ὑπὸ τῶν Σαμίων, εἶπε τὸν μῦθον ἐκεῖνον τοῦ Ἐχίνου καὶ τῆς Ἀλώπεικος (οὐχὶ τῆς ἄρκτου ὡς κατὰ λάθος λέγει τῆς Ἱστορίας ὁ συγγραφεὺς), τὸν ὁποῖον μετέδωκαν ἡμῖν ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Ἀριστοτέλης. Ἐχίνος ἰδὼν ποτε Ἀλώπεικα κειμένην ἐντὸς φάργγος καὶ πλῆθος κροτώνων ἢ κυσσομένων ἐκχυζόντων τὴν ταλαίπωρον, ἠθέλησε ν' ἀποδιώξῃ αὐτούς· ἀλλ' ἡ Ἀλώπηξ εὐχαριστήσασα τὸν εὐλαγῆ

θρώπων διαδύτην, ἄφες, εἶπεν αὐτοῦς, διότι ἂν με-
στοὺς ὄντας ἀπαλλάξῃς, θὰ ἔλθωσιν ἄλλοι λιμώτ-
τοντες καὶ θ' ἀποβροφῆσωσιν ὅλον τὸ αἶμά μου.

Κατὰ κακὴν μοῖραν τῆς Σάμου, πολλάκις ὁ μῦ-
θος οὗτος ἐπαλήθευσεν ἐν αὐτῇ τοὺς Λακεδαιμο-
νίους διεδέχθησαν οἱ περὶ Φίλιππον, τοὺς περὶ Φίλιπ-
πον οἱ Ῥωμαῖοι, τοὺς Ῥωμαίους οἱ Βυζαντινοὶ, τοὺς
Βυζαντινοὺς οἱ Ἰουστινιᾶναι τῆς Χίου, τοὺς Ἰουστι-
νιᾶνας οἱ πάντων τῶν ἄλλων περὶ τὴν ἐκμύζην
εὐφύεστεροι κρότῳ, οἱ πορθηταὶ τῆς πόλεως τοῦ
Κωνσταντίνου· καὶ πρὸς ταῖς ἀλλεπαλλήλοις αὐταῖς
κυνομυίαις σμήνη πειρατῶν ἐδῆρυν αὐτὴν περιμάχη-
τον οὖσαν· διότι οὐ μόνον ἐκ τύχης ἀλλὰ καὶ ἐκ φύ-
σεως ἐγένετο πλουσιωτάτη, ὥστε καὶ Μακάρων νῆ-
σος ἐπεκλήθη, καὶ ὀρνίθων γάλα ἐλέγετο ὅτι ἔφε-
ρε· κατὰ δὲ τὸν Ἡρακλεῖδην καὶ λευκὴ χειλιδὼν οὐκ
ἐλάττων πέρδικος ἐπισκέφθη τὴν Σάμον.

Ἐν τῷ ἐπομένῳ τόμῳ θέλομεν μάθει εἰ ὁ φυσικὸς
οὗτος πλοῦτος σώζεται ὅλος σήμερον. Οἱ ξένοι πε-
ριηγῆται ἐξυμνοῦσιν ἰδίως τὸν σάμιον ἀνθοσυῖαν.
Περὶ αὐτοῦ ὁμιλῶν ὁ Γάλλος Tournesfort, ὅστις ἐπ-
εσκέφθη τὴν νῆσον πρὸ ἑκατὸν ἐξηκονταπέντε περί-
που ἐτῶν, προστίθησι καὶ δύο ἀστεῖα ἀνέκδοτα.
Ἐν Σάμῳ, λέγει, εἶδομεν τὸν Μαθουσάλαν τοῦ ἀν-
θρωπίνου γένους . . . ἥτοι καλόγηρον 120 ἐτῶν,
ὅστις κόπτει εἰσέτι ξύλα, καὶ φροντίζει τὸν μύλον·
καθὰ δὲ ἐβεβαίουν, πλὴν ἀκράτου οἴνου καὶ ῥακίου
οὐδὲν ἄλλο ἔπιεν ἐπὶ ζωῆς αὐτοῦ. Τὸ παράδειγμα
τοῦτο θὰ ἐνίσχυεν ἀναντιρρήτως τοὺς οἰνοπότας, εἰ ἂν
δὲν ἀντεμάχετο εἰς αὐτὸ ἄλλο πάντα ἐναντίον· ὁ ἐν
Σμύρνῃ πρόξενος τῆς Ἑνετίας, ὅστις εἶχεν ἀποθάνει
πρὸ μικροῦ ἡλικίαν ἔχων 118 ἐτῶν, μόνον ὕδωρ ἔ-
πινεν· οὔτε κῆφον οὔτε σερβέτιον ἐπλησίασέ ποτε εἰς
τὰ χεῖλη αὐτοῦ. Ὅτε δὲ ἀπέθνηκεν ἀφῆκε δύο θυγα-
τέρας, τὴν μὲν μίαν δεκαοκτὼ τὴν δ' ἑτέραν ὀγδοή-
κοντα καὶ πέντε ἐτῶν· ἀπώλεσε δὲ καὶ υἱὸν ἑκατον-
τούτῃ περίπου » (*).

Ὁ δεύτερος τόμος θέλει περιέχει πρὸς ταῖς ἄλλοις
καὶ ἕτερόν τι ἀνθρωπότερον καὶ ἐθνικώτερον, καὶ διὰ
τοῦτο πολλῶ πλεονάζει νὰ ἀναφλέξῃ τὴν περιέργειαν
καὶ τὴν συμπάθειαν ἡμῶν, τουτέστι τὴν ἀπὸ τοῦ 1821
ἔτους ἱστορίαν τῆς Σάμου. Καὶ γνωστοὶ μὲν οἱ ἀ-
γῶνες, γνωστοτάτη δὲ καὶ ἡ καρτερίξ καὶ ἡ ἀνέν-
δοτος τῶν Σαμίων φιλοπατρία ἐπὶ δεκαετίαν καὶ ἔτι
πρὸς, καθ' ἣν ὑπῆρξαν τὸ προπύργιον τῆς παλαιούσης
Ἑλλάδος, καὶ μεθ' ἣν εἰς μόνην τὴν βίαν ἐνέδωκαν·
τερπόμεθα ὅμως ἅμα δὲ καὶ παραδειγματιζόμεθα
καὶ ἐξαιρόμεθα τὸ φρόνημα ὅσας δίκην γραφικοῦ
πίνακος τίθενται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἀναγινώ-
σκοντος καὶ αἱ λεπτοφυέστεραι οὕτως εἰπεῖν γραμμαί,

(*) Τὰς παρατεθείσας ἀνωτέρω εἰκόνας ἐδανείσθημεν παρὰ
τοῦ Tournesfort.

καὶ αἱ πλεον συνεσκιασμένοι γωνίαι τοῦ βίου τῶν
πατέρων ἡμῶν.

Πρὸς ἐξιστόρησιν τῆς δευτέρας ταύτης περιόδου
ἐπορίσθη, ὡς βεβαιῶν ὁ συγγραφεὺς, οὐ μόνον παρ' ἀ-
ξιοπίστων ἀνδρῶν ἀλλὰ καὶ παρ' ἐπιστήμων ἐγγρά-
φων εἰδήσεις, ἀναμοχλεύσας ἐπιμελῶς, τὰ τε ἐν Σάμῳ
καὶ τὰ ἐν Ἀθήναις ἀρχεῖα· ἀπολείπεται δὲ νὰ ἴδωμεν
καὶ πῶς ἐχρήσατο τῇ ὕλῃ. Ἐπειδὴ δὲ θέλει γράφει,
περὶ συγχρόνων γεγονότων, ἰδίως δὲ περὶ γεγονότων
τῆς φυσᾶσης αὐτὸν, περὶ τῶν πράξεων φίλων ἴσως δὲ
καὶ συγγενῶν, καλὸν νὰ ὑπενθυμίσωμεν αὐτῷ τὸ τοῦ
Rousseau. « Les faits changent de forme dans
la tête de l'historien; ils se moulent sur ses in-
térêts; ils prennent la teinte de ses préjugés. »
Δυσχερεστέρα ἄρα ἡ ἐκτέλεσις τοῦ δευτέρου τούτου
ἔργου. Κατὰ τὴν ἀφήγησιν τῆς ἀρχαιοτέρας ἱστο-
ρίας δὲν εἶχε μὲν τὴν ὁδὸν λείαν, εὗρεν ὁμῶς αὐ-
τὴν πολλαχοῦ πεπατημένην, οὐδ' ἡμοίρησεν ἔστω
καὶ μετρίως ἀνθοκόμων λειμώνων, ὅπως ἀπανθήσῃ
ὑπαλανθάνοντά τινα, ὡς λέγει, κοσκυλμάτια. Τοῦ
Γερμανοῦ Πανόφκα ἐξαιρέτως ἡ περὶ Σάμου ἀξι-
όλογος μονογραφία (1822) ἐγένετο αὐτῷ, ὡς καὶ
ὁ συγγραφεὺς ὁμολογεῖ καὶ ἡμεῖς ἐπίσθημεν ἐκ
παραβολῆς, ἀσφαλέστατος ἐδηγός. Καὶ ἄξιαι μὲν
παντὸς ἐπαίνου ἡ ἐπιμέλεια καὶ εὐσυνειδησία καὶ
ἐμπειρία μεθ' ὧν συνηρμολόγησε καὶ συνέπηξε καὶ
αὐτοτελῆ ἀνέδειξε τὴν ἱστορίαν τῆς Σάμου, ἀλλὰ
καὶ ἄξιος θαυμασμοῦ καθίσταται ὁ ἱστορικὸς, ὅσα-
κις εὐστοχῇ περὶ τὴν ζυγοστασίαν τῶν γεγονότων
καὶ τοῦτο θέλομεν ἰδεῖ κυρίως ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ.
Ἡ ἀπλὴ συγγραφή βιβλίου δὲν εἶναι σήμερον ἐκ τῶν
δυσκολωτέρων. Πολλὰ πολλάκις ἀναγινώσκοντες
συγγράμματα ἀναπολοῦμεν τὸ τοῦ Ἀθηναίου Ἀπολ-
λοδώρου· « Εἰ γὰρ τις ἀφελὸς, ἔλεγε, τῶν Χρυσίππου
βιβλίων ὅσ' ἀλλότρια παρατέθεται, κενὸς αὐτῷ ὁ
χάρτης καταλείψεται. » Κρίσιν ὀρθὴν καὶ ἀπροσω-
πόληπτον, ἰδοὺ τί πρὸ πάντων ἀξιῶμεν παρὰ τοῦ
ἱστοριογράφου· ἐπειδὴ δὲ ταύτης τεκμήρια ἔδωκεν ὁ
συγγραφεὺς ἐν τῷ ἀνά χειρὸς τόμῳ, προσδοκῶμεν
ἔτι πλείονα καὶ σπουδαιότερα ἐν τῷ ἐπομένῳ.

Η ΙΑΣΜΗ ΤΟΥ ΦΙΓΛΙΝΟΥ.

(Ἐκ τῶν τοῦ Edouard Laboulaye.)

(Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε φυλλ. 307, 308 καὶ 309.)

ΙΑ'.

Ἡ ἐπιστοφὴ ὑπῆρξε μελαγχολικὴ. Ἐπανειλημμένως
προσεπάθησα νὰ διασκεδάσω τὸν γέροντα φίλον μου,
ἀλλ' εἰς μάτην, διότι ἡ κραυγὴ τῆς Σάνδρας τῷ εἶχε